

Kyslík v organismu

Oxygenace / transport kyslíku

Hypoxie / poruchy transportu kyslíku

Toxicita kyslíku / oxidační stres

1

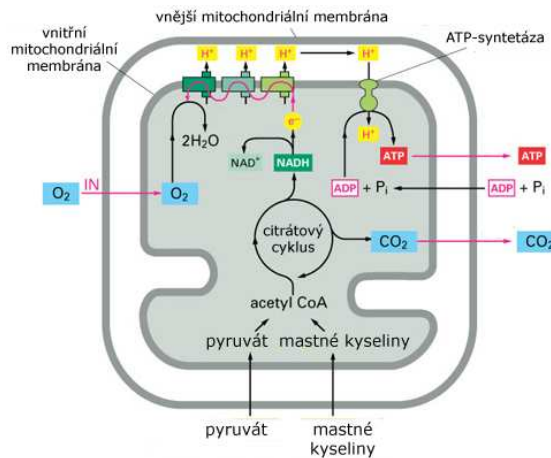
Kyslík v organismu

- organismus potřebuje kyslík:
  - cca 250ml/min → 350l/den v klidu
  - při zátěži mnohem více
- v těle neexistují větší zásoby kyslíku
  - stačí cca na 5min
  - dýchání a dodávka kyslíku tkáním je proto nepřetržitý děj
  - jeho úplné přerušení znamená
    - ohrožení života (<5min)
      - reverzibilní ztráta zraku za cca 7s, bezvědomí za cca 10s
    - klinickou smrt (~5-7min), event. smrt mozku
    - smrt organismu (>10min)
- patologické situace spojené s chyběním kyslíku
  - hypoxie = nedostatek kyslíku v organismu nebo jeho části
  - anoxie = úplný nedostatek kyslíku
  - hypoxemie = snížený obsah kyslíku v arteriální krvi
  - asfyxie = nedostatek kyslíku společně s hromaděním oxidu uhličitého (při dušení)

2

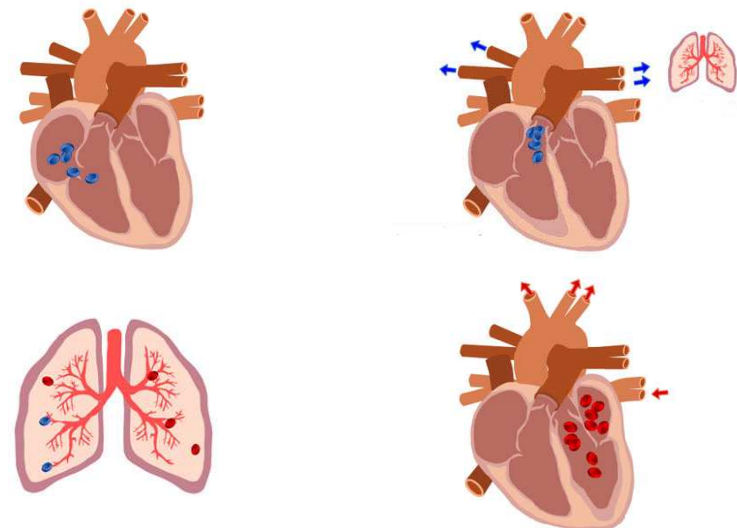
Význam kyslíku v organismu

- 85-90% využito v aerobním metabolismu při výrobě **ATP** na
  - udržení iontových gradientů
  - svalová kontrakce
  - syntézy
- pro zbytek procesů je pokles pO_2 méně kritický
  - hydroxylace steroidů
  - detoxikace (hydroxylace) cizorodých látek v játrech
  - syntéza oxidu dusnatého (→ vazodilatace)
  - degradace hemu hemoxygenázou

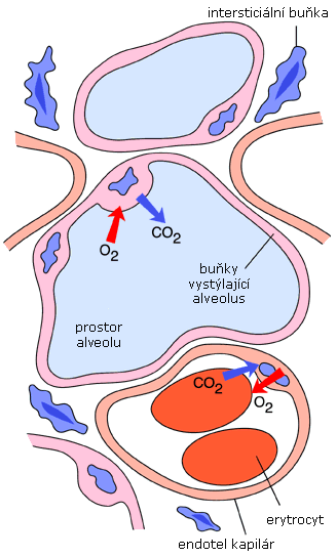
3

Oxygenace krve

4

Dýchání, transport, využití

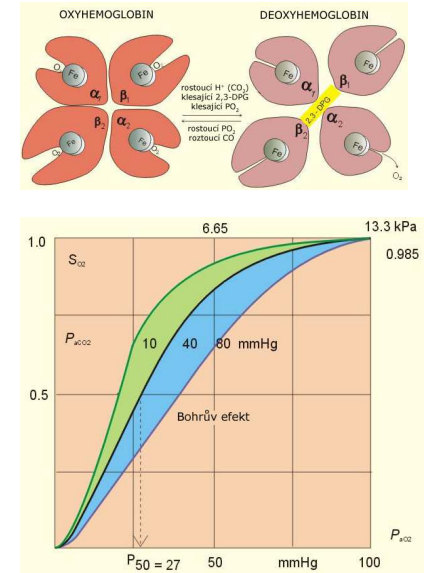

5

- **parciální tlak** = tlak, který by plyn měl pokud by byl ve směsi sám
- parc. tlak v alveolu je o něco nižší než v atmosféře kvůli většímu zastoupení CO_2 v alveolu (vydechovaný vzduch)
- prostou difuzí přes stěnu alveolu, plicní intersticiu a stěnu kapilár O_2 z alv. prostoru do krve
- krvi (ve vazbě na Hb a fyzikálně rozpuštěný) je kyslík dodáván do všech částí těla, kde difunduje do tkání
- rozhodující je množství v mitochondriích
  - pro dostatečnou produkci ATP je nutné $p\text{O}_2 > 0.13\text{kPa}$ (1mmHg) = kritická tenze kyslíku

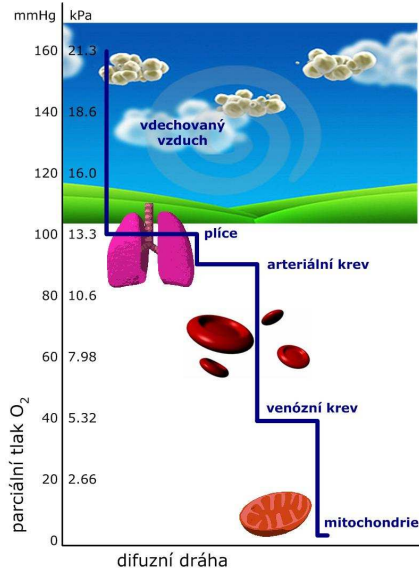
Transport kyslíku

- hemoglobin (Hb)
  - 1 molekula Hb
    - 4 globinové řetězce (2 α a 2 β)
    - 4 hemy (+Fe) – 6 vazebných míst (4 na hem, 1 na globin, 1 pro O_2 nebo CO)
  - normální koncentrace Hb 140 – 160g/l
    - vazebná kapacita pro kyslík: 1g Hb váže 1.34ml O_2
  - saturace Hb
    - procento Hb ve formě oxyhemoglobinu (normálně 97 – 99% pro arteriální krev, cca 75% provenózní)
  - disociační křivka kyslíku (vztah mezi $p\text{O}_2$ a saturací Hb)
    - sigmoideální kvůli efektu samotného O_2 na afinitu Hb pro O_2
    - afinita dále ovlivněna pH ($p\text{CO}_2$ a H^+), teplotou, koncentrací 2,3-DPG (meziprodukt anaerobní glykolýzy)

6

Koncentrační gradient kyslíku

- $p\text{O}_2$ postupně klesá mezi vdechovaným vzduchem a tkáněmi
  - kompetice s CO_2 v alveolu
  - ne 100% difuze
  - fyziologický pravo-levý zkrat
    - míchání okysličené a neokysličené krve
  - fyziologicky malá část Hb jako Met-Hb a COHb

Parametry rozhodující o dostatečném zásobení kyslíkem

- funkce plic
  - ventilace
  - difuze
  - perfuze
- funkce srdce a oběhového systému
  - srdeční výdej
  - průchodnost cév
  - mikrovaskulatura (konstrikce/dilatace)
- složení krve
  - množství erytrocytů
  - koncentrace a typ hemoglobinu

8

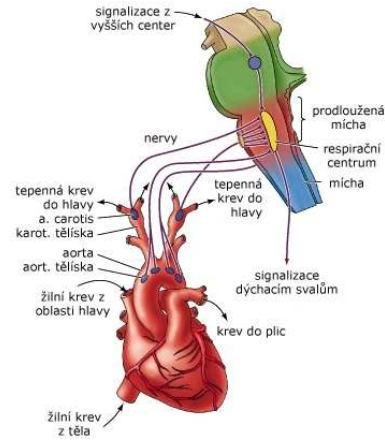
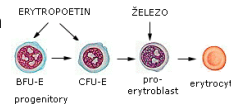
Regulace dodávky kyslíku

- (1) **respirační centrum** (prodloužená mícha) - intenzita dýchání je regulována:

- centrálními chemoreceptory v prodloužené míše
  - citlivé na změny $p\text{CO}_2$ resp. H^+
- periferními chemoreceptory - glomus caroticum a aortální tělíska - citlivými na **hypoxii**
  - pokles O_2 uzavírá K^+ kanály → depolarizace → ↑ intracelulární Ca^{++} → excitace → resp. centrum
- ale v případě, že hypoxie není provázena hyperkapnií, je aktivace resp. centra až při $p\text{O}_2 < 7.3$ kPa (55 mmHg)

- (2) **dřeň ledviny**

- produkce erythropoetinu (EPO) peritubulárními bb. dřeně ledviny při poklesu $p\text{O}_2$ → aktivace hematopoézy
  - při chron. závažných onemocněních ledvin je produkce EPO snížena a pac. trpí anémií (něco málo EPO je tvořeno rovněž v játrech)

9

Regulace dodávky kyslíku

- (3) **erythrocyty**

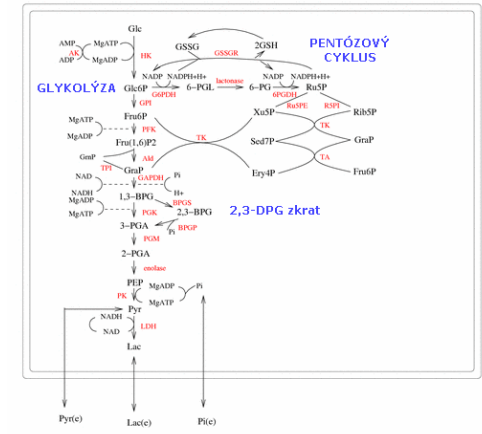
- regulace intenzity metabolismu

- tvorba 2,3-DPG v anaerobní glykolýze → posun disociační křivky Hb

☛ ovšem za cenu nevytvoření 2 ATP, pokud trvá hypoxie dlouho, posun zpět

- **lokální regulace** - např. sval

- myoglobin je jistou zásobárnou O_2 , uvolňuje jej pohotověji

10

Hypoxie

- = nedostatek O_2 v organismu

- **typy:**

- (1) **hypoxická hypoxie** - ↓ arteriální PO_2
- (2) **anemická hypoxie** - ↓ arteriální PO_2
- (3) **cirkulační hypoxie** = normální arteriální PO_2
- (4) **histiotoxická hypoxie** - normální arteriální PO_2 , ↑ venózní PO_2
  - mitochondrie nemohou využít kyslík
    - ☛ otrava kyanidy, kobaltem

Hypoxická hypoxie

- ↓ arteriální PO_2 (< 13 kPa/100 mmHg)

- nízký parc. tlak kyslíku ve vdechovaném vzduchu
  - vyšší nadmořská výška
- hypoventilace při poruše dechového centra
  - např. intoxikace opiáty, kontuze mozku, obrna resp. svalů, ...
- plicní nemoci
  - zejm. poruchy krevního zásobení plic, poruchy difuze, ventilačně-perfuzní nepoměr, zkratky
- srdeční vady s pravo-levým zkratem
  - nitrosrdeční komunikace mezi pravostrannými a lvostrannými oddíly (např. defekty septa, Falotova tetralogie, ...)

- vede k cyanóze

12

11

Cyanóza = tmavěmodrý (ř.)

- při vzestupu konc. deoxyhemoglobinu $>50\text{g/l}$
  - promodráání kůže, sliznic, nehtových lůžek, rtů
- příčiny
  - pokles saturace Hb (hypoxická hypoxie)
  - zvýšená extrakce kyslíku při zpomalení toku (cirkulační hypoxie)
  - zvýšené množství erytrocytů (polycytémie) při stejném pO_2 je více deoxyhemoglobinu
- anemie i při poklesu nevede k cyanóze
  - konc. celk. Hb je nízká a těžko se tedy dosáhne konc. deoxy-Hb $>50\text{g/l}$

13

Anemická hypoxie

- ↓ arteriální PO ($<13\text{kPa}/100\text{mmHg}$)
  - nedostatek hemoglobinu
    - anemie
    - hematologické nádory (leukemie)
  - hemoglobin s nižší schopností vázat kyslík
    - carboxyhemoglobin (COHb) ("třešňové" zbarvení sliznic)
      - otrava CO – má vyšší afinitu k Hb, možno odstranit jen vysokým pO_2 (hyperbarická oxygenoterapie)
    - methemoglobinemie (vede k **cyanóze**)
      - $\text{Fe}^{2+} \rightarrow \text{Fe}^{3+}$ (MetHb) - neváže kyslík!
        - » normálně přítomno je malé množství (důsledek oxidace volnými kyslíkovými radikály) – redukce pomocí NADH-dependentní methemoglobinreduktázy
      - získaná (např. některé léky nebo chemikálie)
        - » deficit Met-Hb reduktázy
        - » abnormální hemoglobin HbM
      - vrozená (dědičná)

14

Cirkulační hypoxie

- normální arteriální PO_2
- příčiny:
  - pokles srdečního výdeje
    - srdeční selhání, kardiogenní šok
  - pokles systémového tlaku
    - hypovolemický nebo distribuční šok
  - lokální ischemie tkáně
    - např. myokard, mozek
  - porucha mikrocirkulace, edém
    - např. zánět, trombóza
- vede k periferní **cyanóze**

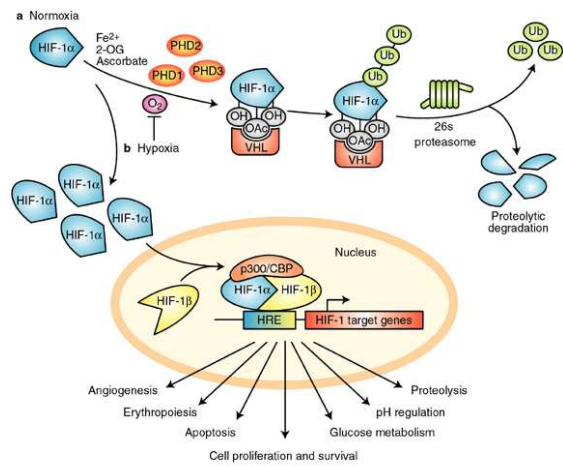
15

Reakce buněk na hypoxii

- "kyslíkový senzor" buněk
  - při $\text{pO}_2 < 40\text{mmHg}$ (5%)
    - ↑ transkripční faktor HIF-1 (hypoxia-inducible factor)
      - konstitutivní exprese HIF-1 β podjednotky, ale indukovaná exprese HIF-1 α podjednotky
      - po heterodimerizaci se HIF-1 váže na HREs (hypoxia-response elements) cílových genů
    - exprese genů pro
      - enzymy zvyšující intenzitu glykolýzy a produkce ATP anaerobní cestou
      - angiogenní faktory (např. VEGF, angiopoetin-2) – zvýšení vaskularizace tkání
      - erythropoetin – zvýšení počtu erytrocytů
      - pro-apoptotické geny
- pokud hypoxie trvá a je kritická vede k zániku buněk
  - nekrózou
  - apoptózou

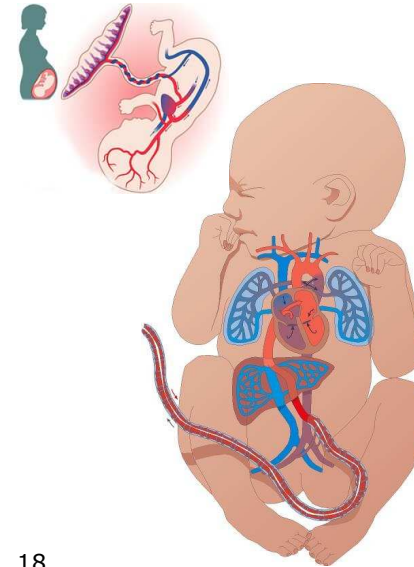
16

Skutečný "kyslíkový senzor"

HIF-1α regulation by proline hydroxylation

Zásobení plodu kyslíkem

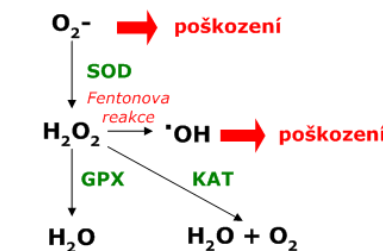
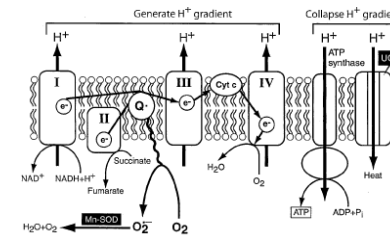

- fetální hemoglobin
  - HbF (2 α a 2 γ řetězce) - váže O₂ silněji
- fetální oběh
  - krev z placenty pupečnickovými (umbilickálními) cévami do dolní duté žíly
    - cca 50% obchází játra (cestou ductus venosus, který se napojuje až za játry), takže se okysličená krev šetří zejm. pro mozek
  - 2/3 okysličené krve z pravé před síně jdou otvorem (foramen ovale) rovnou do levé před síně
    - pak přes levou korou do vzestupné aorty a do mozkové cirkulace
  - 1/3 do pr. komory
    - jen málo krve přes plicní řečiště (vysoký odpor)
    - většina přes spojku (ductus arteriosus) do aorty
- změny při porodu
  - přerušení toku v pupečnicku, uzavření d. venosus
  - rozepětí plicních cév, uzávěr d. arteriosus
  - uzávěr foramen ovale

Toxicita kyslíku

- závisí na parciální tlaku a délce expozice
- tkáňové a orgánové poškození
  - dlouhodobé dýchání kyslíku do 40% jeho objemu ve směsi je bezpečné
    - déleodobé dýchání směsí s vys. obsahem kyslíku vede k poškození plic, endotelu a mozku
    - u novorozenců poškození zraku
      - retrolentální fibroplazie
- volné kyslíkové radikály (ROS – reactive oxygen species) a oxidační stres

ROS a oxidační stres

- normálně se cca 1-2% kyslíku nepřemění na vodu ale dá vznik **superoxidu** (O₂⁻)
- superoxid přechází na méně reaktivní peroxid vodíku (H₂O₂)
  - spontánně
  - v reakci katalyzované superoxididismutázou (SOD)
- peroxid je v reakcích katalyzovaných katalázou (KAT) a glutathionperoxidázou (GPX) "detoxifikován" na vodu a kyslík
- pokud ne, reaguje s dalšími látkami a poškozuje buněčné struktury (oxidace, lipoperoxidace)
- za normálních okolností je tvorba a detoxifikace ROS v rovnováze
  - buňky mají antioxidantní mechanismy
    - enzymy (SOD, KAT, GPX, ...)
    - neenzymatické (vit. E, glutathion, thioredoxin, kys. močová, bilirubin, ...)
- **oxidační stres** je situace, kdy převažuje tvorba ROS v důsledku jejich zvýšené tvorby nebo defektu odstraňování

Kyslík v atmosféře: fotosyntéza

